

ზურაბ ჯორბენაძე, სტუ-ს პროფესორი
ლექსო ლემონჯავა, სტუ-ს ასისტენტი პროფესორი

რეზიუმე

სტატიაში ბიზნესისა და რელიგიის ურთიერთ-მიმართების ფოკუსირებული საკითხი ნათქვამია, რომ ადამიანის რწმენა უმეტესწილად რელიგიით არის ზღვარდებული.

სტატიაში აღნიშნულია, რომ თანამედროვე ბიზნესში არსებული ყველა ნიუანსი და წესი გარკვეულწილად რელიგიურ ზეგავლენას განიცდის.

სტატიაში კარგად ჩანს, რომ მართლმადიდებლობა ბიზნესში, ისევე როგორც სხვა საქმეში პატიოსნებას მთელის კატეგორიულობით განიხილავს.

ნაშრომში ნათლად ჩანს ბიზნესის დამოკიდებულება დროისადმი. „დრო ფულია“ – აცხადებს ბიზნესი. ამ ფონზე ბიზნესმენი მოვალეა სრულად დაიცვას და აღასრულოს მართლმადიდებლობის მოთხოვნა: „აიძულე თავი ღვანლისათვის, ნუ იურვი და დროს უქმად ნუ დაკარგავ“.

Summary

The correlation between some of the items of business and religion says that human faith religion is largely limited.

The article states that of all the nuances and rules of modern business is experiencing a religious influence.

The article exposes the orthodoxy in the business, as well as in other cases categorically honest review.

The work clearly shows the business's attitude towards time. „Time is money“ - the business. Against this background, a businessman shall fully protect and enforce orthodoxy request: „Do not lose time“.

* * * * *

ადამიანი თავის ცხოვრებაში ამა თუ იმ სახის და ფორმის გადაწყვეტილებას იღებს; თვით გადაწყვეტილება ზოგადად მის რწმენას ეფუძნება. აქ კი ადამიანი ნებისით თუ უნებლიედ აცნობიერებს გარემომცველ სამყაროს და ისიც კონკრეტულ სიტუაციაში ადეკვატურ ქმედებას სჩადის. ადამიანის რწმენა უმეტესწილად რელიგიით არის ზღვარდებული; და ამდენად, რელიგია ადამიანის საერთო რწმენისა და ადეკვატური ქმედების ერთიანი ის ორგანიზმია, სადაც ღვთაებრივი სამყაროს უზენაესი ძალი და ასევე მისი რეალობა სრულად წარმოჩინდება და ამ სახით არსებობს.

რელიგიასა და საზოგადოებას შორის ურთიერთობის მთელი გამა ძალიან ფაქიზია; დღეს ზოგადად ყველა სახის რელიგია თითქმის ყველა მიმართებით გარკვეული აზრით ადამიანთა საზოგადოების მომცველობის არეალიდან

თვით ამა თუ იმ სახელმწიფოს იდეურ-პოლიტიკური სახის განმსაზღვრელიც კი გახდა. უფრო მეტიც, რელიგიამ, საზოგადოებისა და სახელმწიფოს არსებობის ისეთ ძირეულ საწყისში შეაღწია, როგორც არის ეკონომიკა, გარკვეული ზომით პოლიტიკაც კი მოიცვა; ის „ჩასწვდა“ შრომით ურთიერთობებს, შეაღწია ბიზნესის საერთო არეალებში, აქ არსებული კომუნიკაციების შიგთავსებში და ხვეულებში და სხვ. მოვლენათა განვითარების კვალობაზე რელიგია აშკარად „აგრესიულად“ დაიწყო თავისი მრწამსის და სანყისების, პრინციპების და ბოლოს კი, თავისი ეთიკის სრულად გავრცელება ბიზნესზე.

თანამედროვე ბიზნესში არსებული ყველა ნიუანსი და წესი გარკვეულწილად რელიგიურ ზეგავლენას განიცდის: ბიზნესის ეთიკა, წესი და მოთხოვნები ხომ ნებისით თუ უნებლიედ, სწორედ რელიგიურს ესადაგება, რაც ბიზნესში გარკვეული მოცემულობების დაცვისას მისი წარმატების წინაპირობად გამოდის. ამ ფონზე კი ძალზე უპრიანია ბიზნესისა და რელიგიის თანხედრის ხარისხის სრულად გაცნობიერება. აღნიშნული მით უფრო თვალნათელი ხდება იმ ფონზე რაც შეინიშნება დღეს: გასული საუკუნის 80-90-იანი წლებიდან ეკონომისტებმა, ასევე სოციოლოგებმა, თეოლოგებმა და ა. შ. თვალნათლად დაიწყეს ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებლების და რელიგიის ურთიერთმიმართების საკითხზე დაკვირვება და ამ ფონზე გაჩნდა სერიოზული გამოკვლევები, სადაც მთელის სიცხადით მტკიცდება, რომ ძლიერ რელიგიურ რწმენას პოზიტიური ზეგავლენა მოაქვს ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაზე.

ქვეყნის ეკონომიკური წარმატება, ცხოვრების სიკეთე და კეთილდღეობა, ამ ქვეყნის მცხოვრებთა შრომის კანონზომიერი შედეგი არის; ამ წარმატების შემოქმედთა რელიგიური სახე და სულიერი ძლიერება, უზენაესის მიმართ სიყვარულის მომცველობა და სიმკვეთრე ადეკვატურ ასახვას პოულობს მთელს ერზე და ქვეყანაზეც კი. აქ ხომ თვით ადამიანის სულითწმინდობა ორთავ სოფელსა შინა წარმატების მიღწევის წინაპირობად წარმოჩინდა.

წარმატებული ბიზნესის შემოქმედი ადამიანი ჭეშმარიტად რელიგიური სახის ქმედების მატარებელი არის. აღნიშნული თვალნათელია ისრეალის სახელმწიფოს და მთლიანად ებრაული საზოგადოების მაგალითზე, სადაც ბიზნესმა და რელიგიამ ურთიერთმიმართების ძალზე უნიკალური სივრცე ჩამოაყალიბა.

ბიზნესისა და რელიგიის ურთიერთმიმართების საკითხის სრულად წარმოჩინება და გაცნობიერება ძალზე ღირებულია საქართველოსათვის, სადაც ქართველთა სწორედ ძირეული რელიგიური მრწამსი - ქრისტიანული მართლმადიდებლობა და ამ ქვეყანაში არსებული ბიზნესი ერთმანეთს „ხვდება“, ანუ სადაც მათი გზების იკვეთება როგორც ვერტიკალში ისე ჰორიზონტალში. საკითხი მით უფრო აქტუალური არის ისეთი პატარა ერისთვის როგორც ქართველობა არის, რომელიც უფლის განგებით ჭეშმარიტ რელიგიას - ქრისტიანობას, ქრისტიანულ მართლმადიდებლობას აღიარებს და აქვე ღირსეულად ცდილობს თავის სახე შეინარჩუნოს ბიზნესში. აღნიშნული კი სრულად მიღწევადი ხდება მართლმადიდებლობის ისეთი კანონიკური მოთხოვნების დაცვით როგორც არის: დაიცავი სამართლიანობა(!), გიყვარდეს

მოყვასი შენი(!), „იყავი კეთილი“, ან „ჩაიდინე კეთილი საქმე!“;

ბიზნესი თავისი დანიშნულების და მოწოდების გვერდით ადამიანთა ურთიერთობის სპეციფიკური სახეობა არის; იგი თავის არსში სწორედ ადამიანთა შორის ყველაზე ცოცხალ ურთიერთობას ასახავს; ბიზნესის მეშვეობით საზრდოობს, იზრდება და ვითარდება ერთეული, ანუ პიროვნება, ისე ზოგადი, ანუ საზოგადოებრივი. ამ კუთხით კი ხაზგასმით უნდა მივანიშნოთ, რომ ბიზნესი მაშინ იღებს თავის სახეს სრულად და მაშინ არის ის საზოგადოების მიერ აღიარებული საქმე და პროფესია, როცა იგი რეალურად, კანონიკურად, და სულიერად სამართლიანია.

დღეს ყველა რელიგია მთელი სიცხადით ქადაგებს სამართლიანობას, და იგი თავის მიმდევრებს მოუწოდებს მისი დაცვისაკენ. ამ რელიგიური მოთხოვნის ფონზე რეალურად წარმართული და განხორციელებული ადამიანის საქმიანობა, და მათ შორის ბიზნესი, როგორც საქმიანობა პოტენციურად წარმატებულია; ბიზნესში დაცული სამართლიანობა ხომ ადექვატურად აისახება არა მარტო პიროვნების, ან ადამიანთა ცალკეული ჯგუფის ყოფა-ცხოვრებაზე, იგი შესაბამისი სოციალურ-ეკონომიკური, ფსიქოლოგიური შედეგობრივი ძალით მთელ საზოგადოებას, მთლიანად სახელმწიფოს შესაბამის ფერებში ახვევს.

მართლმადიდებლურ ქრისტიანობაში ღირსეულად გამორჩეული ადგილი უჭირავს სამართლიანობას. აქ, ამ კატეგორიის ფარგლებში და მის არსში სამართლიანობა სიმართლის რეალიზაციისა და ხორცხმესმის სისტემად არის წარმოდგენილი; ამ რელიგიაში სიმართლე და ქრისტიანობა ერთურთშია გადაჯაჭვული, თვით სამართლიანობა კი უფლის სიყვარულით არის ზღვარდებული. ქრისტიანობაში სამართლიანობის დამცველნი და შემოქმედნი უფლისგან დალოცვილები და ამალღებული არიან; „ნეტარ არიან, რომელთა დაიცვან სამართალი და ჰყონ სიმართლე ყოველთა ჟამსა“ - ქადაგებს ქრისტიანობა.

სიმართლე - მთელი ქრისტიანობაა! აღნიშნული აზრის თანახმად მართლმადიდებლობა მთელის სიცხადით მოითხოვს სიმართლის დაცვას, და, ამიტომაც, იგი ყველა ქრისტიანს სისხლხორციელად ავალდებულებს ყველგან და ყოველმხრივი მიმართებით რუდუნებით დაიცვან სიმართლე და შესაბამისად ისინი თავიანთ საქმიანობაში სამართლიანნი იყვნენ, რათა უფლის წინაშე პირნათლად წარსდგნენ. აღნიშნული რელიგიური მოთხოვნა ბიზნესის ერთ-ერთი არსებითი წესთაგანია და მისი აღსრულება ყველა მართლმადიდებელ ქრისტიან ბიზნესმენს ევალება.

სამართლიანობის კატეგორიის დედააზრი სიმართლეა; სამართლიანობა სიმართლის არსის დაცვისა და რეალიზაციის პროცესს წარმოადგენს; ამდენად, სამართლიანობის დაცვა სიმართლის აღსრულების ტოლფასი არის. სიმართლის გზაზე სიარული რელიგიის და ასევე მნიერი ცხოვრების გადასახედიდან საკმაოდ ძნელი, რთული და მძიმეა: მაგრამ როცა ადამიანს უფლის ნებით მოყვასი თვისი უყვარს, მაშინ ყველა წინააღობა და დაბრკოლება უბრალოდ დაძლევადი ხდება; „მძიმეა გზა სიმართლისა, მაგრამ ისაა ერთადერთი და გადამრჩენი გზა და მას აცისკროვნებს ბეთლემის

ვარსკვლავის ბრწყინვალეობა, - “ნათელი იგი, რომელი ბნელსა შინა ჩანს და ბნელი იგი ვერ ენა”. (იხ. ილია II ეპისტოლენი, ქადაგებანი, სიტყვანი. ნაწ. III გვ. 164. იხ. www.Orthodoxy.ge.)

ბიზნესში ადამიანი გარკვეული სახის აუცილებელი და საკმარისი მოცემულობებით შედის; ბიზნესი ისეთივე სახის საქმიანობაა, როგორც სხვა ნებისმიერი საქმიანობა, მაგრამ ის იმდენად განსხვავდება მათთან, რომ მასში, ანუ ბიზნესში სრულად მყოფ ადამიანს უბრალოდ ბადალი არ ჰყავს თავისი აზარტითა და ემოციით, და, ბოლოს კი, ამ საქმიანობის შედეგის გრანდიოზული წარმატებულობით და არანაკლებ გრანდიოზული სასტიკი დამარცხების ფასითა და გემოთი;

ბიზნესი, როგორც საქმიანობა იმდენად მომცველი არის დროსა და სივრცეში, რომ მას პიროვნება, პირთა ჯგუფი და თუნდაც ოჯახებიც კი უბრალოდ თავისი ღირსების დარად აცნობიერებენ; ამიტომაც, ისინი ბიზნესისთვის ყველაფერს იმეტებენ, და, მასში თავიანთ ჯანმრთელობასაც კი სდებენ, არაფერი რომ არ ვთქვათ მათ მიერ გახარჯულ დროზე და მატერიალურ თუ სულიერ რესურსებზე. თვით ბიზნესში კი შემდეგო სავესებით ლოგიკური და კანონზომიერი მოთხოვნა არის ჩადებული: შესძლებ კი ამის გაკეთებას(!), შესძლებ კი სრულად დათმო ხილული და უხილავი ძალა(!), ან თუნდაც შესძლებ სრულად “ჩაინვა” ამ საქმეში და შემდეგ ამ სახის მორევიდან ამოხვიდე როგორც გამარჯვებით აღტკინებული და აღიარებული(!).

„შეიცან თავი შენი“ - ქრისტიანული მართლმადიდებელობისათვის ერთ-ერთი ძირეული მოთხოვნაა. ამიტომაც მას უდიდეს სულიერ დატვირთვას ანიჭებს და ქრისტიანებს მისი დაცვისაკენ მოუწოდებს. ამ თეზის პერეფრაზირება სრულად მისაღებია ბიზნესისათვის. და აქ დასაქმებულისათვის. საკუთარი თავის სხვებზე უკეთ ან თუნდაც სხვებზე გამორჩეულად წარმოჩენის სურვილი, ხომ ყველა ადამიანში ამა თუ იმ ზომით ძევს და სხვადასხვა ამპლიტუდით თითქმის ყოველთვის ვლინდება; გამორჩეულობა გარკვეულ წილად ტანჯავს ადამიანს მისი გაჩენის დღიდან დღემდე და მან თითქოს წარუშლელი ადამიანური თვისების სახე შეიძინა; გამორჩეულობის მაგიურობამ ადამიანის ცხოვრების ყველა დროში თავისი ადგილი და სივრცე დაიპყრო. სწორედ გამორჩეულობის სინდრომმა ადამიანის ცდუნების მოტივირება გააძლიერა. ამ დროს ადამიანი თავს აძლევს უფლებას, სხვის ხარჯზე უკეთ წარმოჩენის მიზნით, ყველა შესაძლო ხერხს მიმართოს რათა იგი წარმოჩინდეს. მაგალითად, ადამიანი, რომელიც მოლოდინის რეჟიმში მყოფთაგანებისგან ურიგოდ წასვლის სურვილით გარემომცველებს ხელს ჰკრავს, იგი ხომ თავის თავს სხვებზე უკეთესად თვლის. აქ, ამ მარტივ ცხოვრებისეულ სიტუციაში ასეთი ადამიანი დამნაშავეა, იგი თავის საკუთარ ინტერესს ხომ სხვათა ინტერესის ხარჯზე იკმაყოფილებს.

ქრისტიანულ მართლმადიდებლობაში ერთ-ერთი მოთხოვნაა: ნუ ჩათვლი შენს თავს სხვებისგან გამორჩეულად(!); იგი გმობს ადამიანის ცხოვრების ამ სახის მანკიერ მხარეს და ქადაგებს: “რას ფლობ ისეთს, ყოყორი კაცო, რაც არ მიგიღია? ხოლო თუკი მიიღე, რას იქადი, თითქოს არ მიგეღოს? შეიცან, მდაბალო სულო, შენი ქველისმოქმედი და უყურე,

სხვისი არ მიითვისო - ღმრთისა, როგორც საკუთარი მონაპოვარი. შეიცან, ბედკრულო, შენი არსება, შეიგნე შენი წარმომავლობა. (იოსებ ათონელი (ისიხასტი), „მონაზვნური გამოცდილების გადმოცემა“. გვ. 144. www.Orthodoxy.ge.) ამიტომაც ქართველმა ბიზნესმენმა უთუოდ უნდა გაითავისოს ეს რელიგიური წესი ადექვატური ქმედებით იმოღვაწეოს.

ქრისტიანობაში აღიარებულ მოთხოვნას: წახალისე საკუთარი თავი კარგი მუშაობისათვის. მართლმადიდებლობაში აღიარებულია ის ყოფითი აზრი, რომ ადამიანი კარგად აკეთებს მხოლოდ იმას, რაც წახალისდება. ეს მოთხოვნა სრულად ჯდება ბიზნესის წესებში და მას შესაბამისი დატვირთვა გააჩნია. ადამიანის წახალისება და მისი სრულად რეალიზაცია დღევანდელი ყოფითი ცხოვრების ერთი ძალიან მგძნობიარე ბერკეცია; დღეს სტიმულის მომცემი წახალისება სასურველი საბოლოო შედეგის მიღების ძალიან მნიშვნელოვანია. თვით წახალისება მაშინ არის „წონადი“ და „მგძნობიარე“ არსებითი, როცა ადამიანი მნიშვნელოვან საქმეს ასრულებს და არა ყოველთვის და ყველაფრისათვის; ამდენად, მართლმადიდებელმა ქრისტიანმა თავისი სული უნდა გამოაწროს: თუ ღვთის ტაძარში მოდიხარ, უპირატესად აანთე სანთელი საკუთარ გულში, დაუნთე ხილულად მეორე, თუ შეძლებ (II კორ. 9,7.) ღმერთს, ან და - მის წმინდანს და გულმოდგინედ ილოცე, ვიდრე სანთლები იწვია. სწორედ ასეთი არის ქრისტიანის რელიგიური მოვალეობა. („სულიერი მდგელო“ გვ. 241. www.Orthodoxy.ge.)

რელიგიურად მორწმუნე ადამიანი, ყველა თვისებებთან ერთად, უბრალოდ უნდა იყოს კეთილი; უფლის მოყვასის ერთ-ერთი ამქვეყნიური ძირითადი მოვალეობაა კეთილი საქმეების კეთება, რამდენადაც კეთილი საქმის კეთება - მოწყალების გაღების იდენტური არის; თავისი არსით, მოწყალების გაცემა სრულებით არ გულისხმობს შესრულებას მოთხოვნა - „იყავი კეთილი!“, ან „ჩაიდინე კეთილი საქმე!“, მოწყალება თავისი მომცველობითი უფრო მეტის და მრავლის მთქმელია: ჯერ ერთი, მოწყალება გაცივს ფულით, ნივთით, ხოლო კეთილი საქმე სრულდება როგორც ფულითაც და ისე პირადი მონაწილეობითაც; და, მეორე, მოწყალება გაცივს მხოლოდ ღარიბ-ღატაკზე, ხოლო თვით კეთილი საქმის ჰქმნა უბრალოდ შეიძლება როგორც ღარიბ-ღატაკათვის, ასევე შეძლებულთათვის და მდიდარი ადამიანისათვისაც კი; და-ბოლოს, მესამე: მოწყალებას ხომ მხოლოდ ცოცხალ ადამიანებზე გაცემენ, ხოლო აი სიკეთე და კეთილი საქმე კი შეიძლება ჩაივადილი იქნეს როგორც ცოცხალთა მიმართ ასევე თვით გარდაცვლილთათვის. სიკეთის და მოწყალების გაცემა ქრისტიანთათვის ერთ-ერთი ღირსეული ქმედება არის; ეს რელიგია ხომ „გიყვარდეს მოყვასი შენი“ მცნების არსიდან გამომდინარე ამ საკითხს უფრო მეტის დატვირთვით უდგება და იგი შემდეგი სახის კითხვას სვამს: „გადავხედოთ ჩვენს ცხოვრებას და სინდისს, განა მართლა სიხარულით გავცემთ მოწყალებას?“. ამ კითხვაზე შესაბამისი დადებითი პასუხის გაცემით რელიგია ქრისტიანებს ავალდებულებს, რომ მათ გააცნობიერონ მთელი თავისი ცხოვრება და ასევე სრულად დაიცვან შემდეგი მოთხოვნა: გაეცით სიხარულით და არა „სხვა გულით“ და ან „სხვა სულით“. სხვა შემთხვევაში ადამიანი „ძალიან ძუნწი“ არის, იმიტომ, რომ რასაც გაცემს, მას „ყველაფერი ენანება“. „ეს სიტყვები სამხილებელია ჩვენთვისაც, ჩვენც ასეთები

ვართ - ან საერთოდ არ გავცემთ, ან გავცემთ დანაწებით“. (არქიმანდრიტი იოანე კრესტიანკინი, „აღსარების აგების გამოცდილება“. გვ. 106. www.Orthodoxy.ge.)

იყო კეთილი, აკეთო სიკეთე და ჩაიდინო კეთილი საქმე - ეს ხომ ადამიანის მიერ უფლის მიმართ ვალდებულების და მოვალეობის აღსრულების ტოლფასოვანია; სიკეთის ჩადენა, სიკეთის გაცემა კი თავისთავად ადვილი არაა და ის მარტივად შესასრულებელი პროცესი სრულებით არ არის. სხვა თუ არაფერი, ფაქტია, რომ სიკეთის ჩადენა, კეთილი საქმის ქმნის სურვილი და მისი აღსრულება მხოლოდ სულიერად მტკიცე ადამიანს შეუძლია; სიკეთე სიმტკიცის გარეშე სისუსტეა. (იხ. „სულიერი მდგელო“. გვ. 537. www.Orthodoxy.ge.)

მართლმადიდებლობაში ერთ-ერთი ძირეული მცნებაა მოთხოვნა - „არ იცრუო“. ბიზნესი კი უბრალოდ „ფულის კეთება“ არ არის: იგი ძალიან საინტერესო და რთული ხელობა არის, რომელიც უდიდესი შრომის ფასად და ძალისხმეის ფასად წარიმართება. ამ სიტუაციაში კი ბიზნესი კატეგორიულად უნდა გაემიჯნოს სიცრუეს, ტყუილს და თუნდაც ფარისევლობას. ამიტომაც იგი მთელის სიცხადით ქადაგებს: „მოერიდეთ სიცრუესა და მოტყუებასა, ნურცა სიტყვით, ნურცა საქმით ნუ ატყუებ მოყვასსა შენსა“. აღნიშნულის ფონზე ქრისტიანობის ერთ ძირეული მინიშნებაა: „სიცრუის მამა ეშმაკია და ამიტომ არასოდეს გამართლებს სიცრუე“. („აღსარების აგების გამოცდილება“ გვ. 70. იხ. www.Orthodoxy.ge.)

მართლმადიდებლობა ბიზნესში, ისევე როგორც სხვა საქმეში, პატიოსნებას მთელის კატეგორიულობით განიხილავს. ეს რელიგია ყველას ამცნობს უფლის მოთხოვნას, და მათგან მოითხოვს - „ყველაფერი ღვთისნიერად აკეთე და მასში შენ შემწეს პოვნებ“. („სულიერი მდგელო“. გვ. 138. www.Orthodoxy.ge.) ამ მოწოდების ფონზე ბიზნესი ხომ მოვალეა სრულად გაითავისოს ეს რელიგიური წესი, და, ადექვატურად აკეთოს თავისი საქმე.

„დრო ფულია“ - აცხადებს ბიზნესი. ამ ფონზე ბიზნესმენი მოვალე ხდება სრულად დაიცვას და აღასრულოს მართლმადიდებლობის შემდეგი მოთხოვნა: „აიძულე თავი ღვთისათვის. ნუ იურვი და დროს უქმად ნუ დაკარგავ!“ („მონაზვნური გამოცდილების გადმოცემა“. www.Orthodoxy.ge გვ. 137.)

ტაქტი და პატიოსნება, ეთიკის ნორმები და ზნეობა, და სხვა ანალოგიური მოთხოვნა და წესი მართლმადიდებელი ქრისტიანობისათვის ძლიერი და უპირობო წესთაგანი არის. სხვა შემთხვევაში კი ფაქტია რომ ადამიანებს შორის ურთიერთობას ყოველთვის პირველობის სენი დაჰკრავს და სინამდვილე „მოჩვენებითი“ რეალობის სახეს შეიძენს და ასეთიც იქნება. აღნიშნულის გათვალისწინებით ყველა ქრისტიანი მოვალეა გაითავისოს, რომ ადამიანის „მინიერი ცხოვრება სხვა არაფერია, თუ არა განუწყვეტელი და გამუდმებული მიახლოება ღმერთთან“. („სულიერი მდგელო“. გვ. 613. იხ. www.Orthodoxy.ge.) და ეს სრულად

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მართლმადიდებლური თეოლოგიური ეკონომიკისა და მართვის საფუძვლები. მღვდელი ბასილი ახვლედიანი, გიორგი შიხიაშვილი, ნიკოლოზ ბაკაშვილი. თბ. 2009
2. მართლმადიდებლობის ეკონომიკური პარალელები. ნ. ჩხილაძე
3. www.orthodoxy.ge ქართული მართლმადიდებლური ვებ-გვერდი
4. ბიზნესის რელიგიური ასპექტები: იუდაიზმი და მართლმადიდებელი ქრისტიანობა. ზ. ჯორბენაძე თბ. 2014